

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 stycznia 2025 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Robert Stefanicki (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Leszek Bielecki

SSN Agnieszka Żywicka

w sprawie z odwołania B. P.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Kielcach

o rentę z tytułu niezdolności do pracy,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 14 stycznia 2025 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie
z dnia 30 stycznia 2024 r., sygn. akt III AUa 765/23,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w Krakowie do ponownego rozpoznania oraz
orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

ł.n

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Kielcach decyzją z dnia 27 października 2021 r. odmówił B. P. prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy. Ubezpieczony złożył odwołanie od powyższej decyzji, wnosząc o jej zmianę i przyznanie prawa do wnioskowanego świadczenia. Organ rentowy wniósł o oddalenie odwołania, w uzasadnieniu podnosząc, że ubezpieczony orzeczeniem lekarza orzecznika z dnia 30 października 2007 r. został uznany za osobę całkowicie niezdolną do pracy od dzieciństwa. Ponadto ubezpieczony nie udowodnił stażu pracy w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy, lub nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów.

Sąd Okręgowy w Kielcach wyrokiem z dnia 24 kwietnia 2023 r. zmienił zaskarżoną decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Kielcach i przyznał B. P. prawo do renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy od dnia 1 września 2021 r. na stałe. Rozstrzygnięcie Sądu pierwszej instancji poprzedzone zostało ustaleniami, z których wynikało, że B. P. urodził się w dniu [...] 1989 r. Jest osobą bez wyuczonego zawodu. Od 1 listopada 2007 r. wnioskodawca jest uprawniony do renty socjalnej, która od 1 października 2019 r. wypłacana jest razem ze świadczeniem uzupełniającym dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji. W dniu 21 września 2021 r. B. P. złożył wniosek o ustalenie prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy. Orzeczeniem lekarza orzecznika z dnia 30 października 2007 r. został uznany za osobę całkowicie niezdolną do pracy od dzieciństwa. U ubezpieczonego stwierdzono następujące schorzenia: mózgowe porażenie dziecięce pod postacią znacznego zespołu mózdkowo-pozapiramidowego, niedorozwoju mózgowego umiarkowanego, padaczki, tzw. zespołu Westa od wczesnego dzieciństwa, znacznego zaburzenia równowagi. Aktualny stan zdrowia B. P. powoduje u niego trwałą całkowitą niezdolność do pracy od urodzenia. Staż ubezpieczeniowy odwołującego wynosi 5 lat, 5 miesięcy i 29 dni.

W ocenie Sądu Okręgowego odwołanie B. P. jest zasadne, gdyż zgodnie z art. 57 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych renta z tytułu niezdolności do pracy przysługuje ubezpieczonemu, który spełnił łącznie warunki: jest niezdolny do pracy, ma wymagany okres składkowy i nieskładkowy, a niezdolność do pracy powstała w

okresach, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1 i 2, pkt 3b, pkt 4, 6, 7, 9, ust. 2 pkt 1, 3-8 i 9 a, pkt 10 a, pkt 11-12, 13 a, pkt 14a i pkt 15-17 oraz art. 7 pkt 1-4a, pkt 6 i 12, albo nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów. Koniecznym warunkiem nabycia prawa do renty wynikającym wprost z regulacji art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych jest powstanie niezdolności do pracy w okresie wskazanym w tym przepisie lub w okresie 18 miesięcy po jego upływie.

W myśl art. 58 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach warunek posiadania wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego zgodnie z art. 57 ust. 1 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych uważa się za spełniony, gdy ubezpieczony osiągnął okres składkowy i nieskładkowy wynoszący łącznie co najmniej: 1) 1 rok - jeżeli niezdolność do pracy powstała przed ukończeniem 20 lat; 2) 2 lata - jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 20 do 22 lat; 3) 3 lata - jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 22 do 25 lat; 4) 4 lata - jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 25 do 30 lat; 5) 5 lat - jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 30 lat. Stosownie do art. 12 ustawy o emeryturach i rentach niezdolną do pracy jest osoba, która całkowicie lub częściowo utraciła zdolność do pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu i nie rokuje odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu. Równocześnie zgodnie z treścią art. 13 powołanej ustawy przy ocenie stopnia i trwałości niezdolności do pracy oraz rokowania co do odzyskania zdolności do pracy uwzględnia się stopień naruszenia sprawności organizmu, jak i możliwość przywrócenia niezbędnej sprawności w drodze leczenia, jak też możliwość zarówno wykonywania dotychczasowej pracy, jak i ewentualnie przekwalifikowania zawodowego. Dalej w myśl ustępu 3 cytowanego artykułu trwałą niezdolność do pracy orzeka się, jeżeli według wiedzy medycznej nie ma rokowań odzyskania zdolności do pracy.

W przedmiotowej sprawie, w ocenie Sądu Okręgowego spór dotyczył tego, czy ubezpieczony jest osobą niezdolną do pracy, jeśli tak to czy częściowo, czy całkowicie i ewentualnie na jaki okres. Przy czym w ocenie organu rentowego, który powoływał się na stanowisko organów orzeczniczych, stan zdrowia ubezpieczonego pozwala na uznanie go za całkowicie niezdolnego do pracy, jednakże ubezpieczony

nie udowodnił stażu pracy w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy, lub nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów. Sąd Okręgowy w celu ustalenia aktualnego stanu zdrowia ubezpieczonego dopuścił dowód z opinii biegłego lekarza E. M. specjalisty neurologii, internisty. W sporządzonej na piśmie opinii na podstawie przeprowadzonego badania i analizy dokumentacji lekarskiej biegła stwierdziła u ubezpieczonego mózgowie porażenie dziecięce pod postacią znacznego zespołu mózdkowo-pozapiramidowego, niedorozwoju mózgowego umiarkowanego, padaczki tzw. zespołu Westa od wczesnego dzieciństwa, znaczne zaburzenia równowagi. W ocenie biegłej aktualny stan zdrowia B. P. powoduje u niego trwałą całkowitą niezdolność do pracy od daty urodzin, to jest od [...] 1989 r.

Sąd Okręgowy podzielił w całości wnioski przedstawione w opinii biegłej, czyniąc ją za podstawę poczynionych ustaleń. Uznał, że stwierdzona u ubezpieczonego niezdolność do pracy ma swoje źródło w schorzeniach istniejących u niego od dzieciństwa, jednakże w okresie zatrudnienia doszło u niego do istotnego pogorszenia stanu zdrowia sprowadzającego całkowitą niezdolność do pracy. Skoro zatem ubezpieczony jest całkowicie niezdolny do pracy od daty urodzin i spełnia pozostałe warunki określone w art. 57 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych niezbędne do przyznania wnioskowanego świadczenia, to zdaniem Sądu renta z tytułu całkowitej niezdolności do pracy przysługuje mu od daty złożenia wniosku, to jest od dnia 1 września 2021 r. na okres wskazany przez biegłą. Mając na uwadze powyższe okoliczności, Sąd zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał B. P. rentę z tytułu całkowitej niezdolności do pracy od dnia 1 września 2021 r. na stałe.

Sąd Apelacyjny w Krakowie wyrokiem z dnia 30 stycznia 2024 r., na skutek wniesionej przez organ rentowy apelacji, zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w Kielcach w ten sposób, że oddalił odwołanie wnioskodawcy.

Sąd Apelacyjny podzielił i przyjął za własne poczynione przez Sąd pierwszej instancji ustalenia faktyczne i ocenę prawną zawartą w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku w zakresie, w jakim Sąd Okręgowy, opierając się na opinii biegłego, ustalił, że odwołujący się B. P. jest osobą całkowicie niezdolną do pracy od dzieciństwa. Jednakże w ocenie Sądu Apelacyjnego, Sąd pierwszej instancji nie dokonał pełnej

analizy sporządzonej opinii biegłego z zakresu neurologii i internisty oraz „zalegających” w aktach sprawy dowodów z dokumentów, z których jednoznacznie wynika, że B. P. od 2007 r. jest uprawniony do renty socjalnej, ponieważ już wówczas orzeczeniem Lekarza Orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych uznany został za całkowicie niezdolnego do pracy od dzieciństwa. Od 1 października 2019 r. renta socjalna jest wypłacana wnioskodawcy razem ze świadczeniem uzupełniającym dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji. W pisemnej opinii, sporządzonej na podstawie przeprowadzonego badania i analizy całości dokumentacji lekarskiej, biegła stwierdziła, iż aktualny stan zdrowia B. P. powoduje u niego trwałą całkowitą niezdolność do pracy od daty urodzin, to jest od 1 listopada 1989 r. Organ rentowy nie zgłosił zastrzeżeń do tej opinii, ponieważ opinia biegłej w całości potwierdzała stanowisko organu rentowego w tej materii. Mając powyższe na względzie, Sąd Apelacyjny podzielił argumentację organu rentowego, że skoro B. P. był osobą całkowicie niezdolną do pracy od dzieciństwa (a dokładniej zgodnie z opinią biegłej - od daty urodzin), to nie mógł doznać pogorszenia istniejącego już stanu zdrowia i to nawet w trakcie ewentualnego zatrudnienia, skoro biegła stwierdziła, że niezdolność do pracy B. P. ma swoje źródło w schorzeniach istniejących u ubezpieczonego „od zawsze”. Organ rentowy w niniejszej sprawie od początku podnosił natomiast to, że odwołujący nie udowodnił stażu pracy wymaganego ustawą, to jest w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy, lub nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów. I w tym zakresie Sąd Apelacyjny podzielił powyższy zarzut, co skutkowało zmianą zaskarżonego wyroku Sądu pierwszej instancji i oddaleniem odwołania od zaskarżonej decyzji organu rentowego.

Według Sądu Apelacyjnego odwołujący od ponad dziesięciu lat pobiera rentę socjalną. Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 2194 ze zm.) renta socjalna nie przysługuje osobie uprawnionej do emerytury, uposażenia w stanie spoczynku, renty z tytułu niezdolności do pracy, renty inwalidzkiej lub pobierającej świadczenie o charakterze rentowym z instytucji zagranicznych, renty strukturalnej, a także osobie uprawnionej do zasiłku przedemerytalnego, świadczenia przedemerytalnego lub nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego. W związku z brzmieniem

powołanych przepisów zdaniem Sądu drugiej instancji, brak jest podstaw do ustalenia uprawnień do renty socjalnej w zbiegu z rentą z tytułu niezdolności do pracy. Sąd powołał się na wyrok z dnia 19 kwietnia 2011 r. (I UK 343/10, OSNP 2012 nr 11-12, poz. 143), w którym Sąd Najwyższy stwierdził, że renta socjalna jest świadczeniem o szczególnym charakterze i jest ona przyznawana osobom, które ze względu na stan zdrowia nie mają jakiegokolwiek stażu ubezpieczeniowego, gdyż ich niezdolność powstała przed wejściem na rynek pracy. Renta socjalna stanowi świadczenie o charakterze zabezpieczającym, kompensującym brak możliwości uzyskania uprawnień do świadczenia z systemu ubezpieczeń społecznych, a jej celem jest zapewnienie osobie, spełniającej ustalone warunki do przyznania tego świadczenia, środków finansowych niezbędnych do życia. Przepisów ustawy o rencie socjalnej nie można interpretować w ten sposób, że dają one prawne możliwości otrzymywania obu świadczeń równocześnie, tzn. renty socjalnej oraz renty z tytułu niezdolności do pracy (wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 3 czerwca 2015 r., III AUa 946/14, LEX nr 1950265).

Odwołujący się B. P. wniósł skargę kasacyjną od powyższego orzeczenia, zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w całości. W podstawach skargi podniósł zarzut naruszenia prawa materialnego przez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, to jest naruszenie:

a) art. 7 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej przez jego błędną wykładnię prowadzącą do uznania, iż przepis ten wyklucza przyznanie osobie uprawnionej do renty socjalnej prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, w sytuacji, gdy z przepisu niniejszego wynika jedynie to, że osobie uprawnionej do renty z tytułu niezdolności do pracy nie przysługuje renta socjalna;

b) art. 57 ust. 1 pkt 2 i 3 w zw. z art. 58 ust. 1 pkt 1 i pkt 5 i ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w brzmieniu wynikającym z wersji ustawy według Dz.U. z 2021 r., poz. 1621 ze zm., obowiązującej od dnia 18 września 2021 r. przez niewłaściwe zastosowanie i brak jakiegokolwiek wyводу prawnego, z którego wynikałoby, czy do skarżącego Sąd Apelacyjny, w ślad za organem rentowym, stosuje pkt 1 czy też pkt 5 ust. 1 art. 58, co ma znaczenie w kontekście przesłanek przyznania prawa do renty (tylko do okresu z pkt 5 stosuje się wymóg z art. 58 ust. 2) oraz błędne uznanie, że w stosunku

do skarżącego przedmiotowa przesłanka nabycia renty w postaci wymaganego stażu ubezpieczeniowego (czy to wynoszącego co najmniej 1 rok, czy to wynoszącego co najmniej 5 lat - przypadające w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę) nie została spełniona.

Skarżący podniósł również zarzut naruszenia przepisów postępowania, które to uchybienie mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, a mianowicie art. 387 § 2¹ pkt 1 i 2 k.p.c., przez braki uzasadnienia w zakresie podstawy faktycznej i prawnej orzeczenia w związku z zarzutem apelacji odnośnie braku wykazania stażu pracy wymaganego ustawą, to jest w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy, lub nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów - w sytuacji, gdy Sąd Apelacyjny poprzestał na stwierdzeniu, że podziela zarzut apelacji, nie popierając tego żadnym wywodem, mimo że Sąd drugiej instancji nie przyjął za własne ani ustaleń (pkt 1) ani ocen (pkt 2) Sądu pierwszej instancji w tym zakresie. W oparciu o przedstawione zarzuty skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenie co do istoty sprawy przez przyznanie skarżącemu prawa do renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy od dnia 1 września 2021 r. na stałe, a także zasądzenie od organu rentowego na rzecz skarżącego zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego.

W uzasadnieniu skarżący podniósł, że B. P. od 1 lipca 2019 r. prowadzi pozarolniczą działalność gospodarczą pod firmą „B.”, której przeważającą aktywnością jest działalność usługowa związana z zagospodarowaniem terenów zieleni oraz działalność pomocnicza dotycząca utrzymania porządku w budynkach. Przed przystąpieniem do tej działalności standardowo skarżący przeszedł wstępne badania lekarskie i otrzymał orzeczenie lekarskie nr [...] z dnia 19 marca 2019 r. Powyższe oznacza, że w tym okresie skarżący posiadał zdolność do pracy, skoro sam organ rentowy uznał za udowodniony okres 5 lat, 5 miesięcy i 29 dni w dacie wydania zaskarżonej decyzji, a staż ten przypadał w ostatnim dziesięcioleciu przed zgłoszeniem wniosku (okresy składkowe datują się u ubezpieczonego od 2 listopada 2011 r., co wynika z akt rentowych), to nie ulega wątpliwości, że takim stażem ubezpieczony się legitymuje (co wynika z samej zaskarżonej decyzji) i że okres ten przypada na ostatnie dziesięć lat przed zgłoszeniem wniosku o rentę z tytułu

niezdolności do pracy, co miało miejsce w dniu 1 września 2021 r., zaś przyjęte okresy składkowe wynikają z akt rentowych ubezpieczonego i z zapisów na jego koncie.

W przypadku skarżącego renta socjalna z uwagi na jej wysokość jest aktualnie świadczeniem mniej korzystnym od renty z tytułu niezdolności do pracy. Kluczowy w niniejszej sprawie jest fakt pozostawania przez B. P. w zatrudnieniu, skutkujący posiadaniem minimalnego stażu ubezpieczeniowego, który na datę wydania zaskarżonej decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (październik 2021) wyniósł ponad 5 lat, a zatem spełniał minimalny wymagany warunek stażu ubezpieczeniowego dla osoby, która osiągnęła 30 rok życia. Skoro osoby pobierające rentę socjalną mają możliwość podjęcia zatrudnienia na „zwykłym” (otwartym) rynku pracy i z tego tytułu podlegają ubezpieczeniu chorobowemu, to w praktyce zdarza się, iż osoby mające orzeczoną całkowitą niezdolność do pracy gromadzą na swoim koncie okresy składkowe i nieskładkowe, od których uzależnione jest nabycie prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy. W związku z tym występują sytuacje, tak jak w przypadku skarżącego, iż ubezpieczeni rezygnują z pobierania renty socjalnej i po osiągnięciu odpowiedniego stażu wnoszą o przyznanie renty z tytułu niezdolności do pracy. Skoro ubezpieczony spełnia warunki do przyznania świadczenia z ubezpieczenia społecznego, to ustalone prawo do renty socjalnej nie może stać na przeszkodzie do nabycia prawa do tego innego świadczenia, w tym wypadku renty z tytułu niezdolności do pracy. Żaden przepis prawa, w tym art. 7 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej, takiej możliwości nie wyklucza, a więc skarżący mógłby w tym czasie (w granicach progu dochodowego) pobierać zasiłek chorobowy. Zatem niezrozumiałe jest wykluczenie możliwości starania się o rentę z tytułu niezdolności do pracy tylko dlatego, że niezdolność ta istnieje od urodzenia. Stawiałoby to skarżącego w sytuacji dyskryminującej, w której niezależnie od tego, że posiada wymagany staż ubezpieczeniowy w ostatnim dziesięcioleciu przed dniem złożenia wniosku o rentę z tytułu niezdolności do pracy i wniosek ten złożył w okresie objęcia go ubezpieczeniem chorobowym, nie mógłby uzyskać prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy jedynie dlatego, że niezdolność do pracy występuje u skarżącego od urodzenia. Takie podejście jest nie do pogodzenia z zasadą równości wobec prawa i zasadą sprawiedliwości społecznej jako

komponentu zasady, że Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zasadna jest skarga kasacyjna o uchylenie zaskarżonego wyroku i możliwe przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Istotne jest, że Sąd Apelacyjny nie rozpoznał wyznaczonego apelacją przedmiotu zaskarżenia, że rozważania Sądu Apelacyjnego nie dotyczą kwestii, czy stan zdrowia ubezpieczonego uległ zmianie.

Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw (art. 398¹³ § 1 k.p.c.). Skargę kasacyjną można oprzeć na podstawie naruszenia prawa materialnego lub podstawie naruszenia przepisów postępowania (art. 398³ § 1 k.p.c.). Obie podstawy kasacyjne pozostają ze sobą w związku funkcjonalnym. W świetle art. 387 § 2 i art. 382 k.p.c. nie jest bowiem możliwe prawidłowe zastosowanie prawa materialnego bez zgodnego z prawem procesowym ustalenia podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, jak również zarzuty naruszenia przepisów postępowania mają znaczenie, jeżeli uchybienia mogły mieć istotny wpływ na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.). Prawidłowo rozumiane prawo materialne określa przesłanki dochodzonego świadczenia, a te wyznaczają, jakie ustalenia stanu faktycznego są konieczne i mają znaczenie dla rozstrzygnięcia sporu (art. 227 k.p.c.). Zarzuty podstawy procesowej powinny pozostawać w związku z normą prawa materialnego, od której zależy wynik sprawy. Zgodnie z opinią biegłego, niekwestionowaną przez strony, istnieje niezdolność wnioskodawcy do pracy. Uchylenie zaskarżonego wyroku uzasadnione jest potrzebą ustalenia, czy miało miejsce pogorszenie stanu zdrowia, a to uzasadnia prawo do renty, gdy po pierwsze - powstało w okresach wskazanych w art. 57 ust. 1 pkt 3 powołanej ustawy oraz po drugie - spowodowało autonomicznie utratę zdolności do wykonywania pracy w dotychczasowym zakresie. O istotnym pogorszeniu stanu zdrowia uzasadniającym prawo do świadczenia rentowego można zatem mówić także wówczas, gdy następstwa postępującego schorzenia istniejącego przed podjęciem zatrudnienia i powodującego całkowitą niezdolność do pracy, powstałe w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń

Spółecznych, samodzielnie spowodowały utratę zdolności do wykonywania pracy odpowiadającej dotychczasowym możliwościom zdrowotnym ubezpieczonego.

W rozpoznawanej sprawie B. P. wywodzi swoje roszczenia rentowe z art. 57 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. W przepisie tym określono warunki konieczne do powstania prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy sensu stricto. Muszą być one spełnione łącznie: posiadanie wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego (art. 57a), niezdolność do pracy, która powstała w okresach, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1 i 2, pkt 3 lit. b, pkt 4, 6, 7 i 9, ust. 2 pkt 1, 3-8 i 9 lit. a, pkt 10 lit. a, pkt 11-12, 13 lit. a, pkt 14 lit. a i pkt 15-17 oraz art. 7 pkt 1-3, 5 lit. a, pkt 6 i 12, albo nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów; brak ustalonego prawa do emerytury z Funduszu lub niespełnianie warunków do jej uzyskania. Dla uzyskania uprawnień rentowych konieczne jest zatem, aby niezdolność do pracy powstała w okresie przedłużonej ochrony ubezpieczeniowej od ustania okresów enumeratywnie wskazanych w art. 57 ust. 1 pkt 3 (M. Bartnicki, B. Suchacki (w:) Komentarz do ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (w:) Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Emerytury pomostowe. Okresowe emerytury kapitałowe. Komentarz do trzech ustaw emerytalnych, wyd. I, red. K. Antonów, LEX/el. 2019, art. 57). Częstą sytuacją jest ubieganie się o rentę osoby, u której niezdolność do pracy powstała przed rozpoczęciem się okresów wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednak w czasie tych okresów nastąpiło istotne pogorszenie stanu zdrowia i to także w ramach tego samego stopnia niezdolności do pracy. Dopuszczalność przyznania świadczenia, również na gruncie poprzednio obowiązujących przepisów, potwierdzono w orzecznictwie (uchwała Sądu Najwyższego z 12 czerwca 1984 r., III UZP 24/84, OSNCAPiUS 1985, nr 1, poz. 6; wyroki Sądu Najwyższego z: 28 września 1994 r., II URN 30/94, OSNCAPiUS 1994, nr 11, poz. 182; 17 stycznia 2002 r., II UKN 709/00, Monitor Prawniczy 2003, nr 1; 6 sierpnia 2014 r., II UK 513/13, ONSPUSiSP 2006, nr 1, poz. 10; 24 czerwca 2015 r., I UK 357/14, LEX nr 1771400; 1 grudnia 2016 r., I UK 424/15, LEX nr 2194884; 22 stycznia 2019 r., II UK 537/17, LEX nr 2609476).

Sąd drugiej instancji, zmieniając wyrok Sądu pierwszej instancji i odmawiając przyznania wnioskodawcy prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, którego

organ rentowy nie przyznał, wobec odmiennego ustalenia, że wnioskodawca nie spełnił wymaganych warunków, obowiązany jest sprawdzić, czy spełnione są wszystkie pozostałe warunki do przyznania świadczenia (wyroki Sądu Najwyższego z 25 stycznia 2002 r., II UKN 788/00, PPIPS 2003, nr 11; 6 października 2020 r., I UK 92/19, LEX nr 3276480), w tym dokonać oceny aktualnego stanu zdrowia ubezpieczonego. Ustalenie, iż niezdolność do pracy nie powstała w okresach, o których mowa w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, ani nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów prowadzi do utraty prawa do świadczenia, chyba że wystąpią okoliczności wynikające z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które prowadziłyby do oceny, że pozbawienie odwołującego prawa do świadczenia naruszałoby zasadę proporcjonalności i tym samym, aby realizacja ważnych celów publicznych nie przeważała nad interesem jednostki, dla której pozbawienie świadczenia może okazać się nadmiernie uciążliwe. W wyroku z 11 marca 2008 r. (SK 58/06, OTK-A 2008, nr 2, poz. 26) cały art. 57 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych poddany został kontroli Trybunału Konstytucyjnego w zakresie jego zgodności z art. 67 ust. 1 w zw. z art. 32 Konstytucji RP. Przepis art. 57 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych określa wymogi, które muszą być spełnione do przyznania renty z tytułu niezdolności do pracy. Uregulowanie prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy jest utrwalone i zamknięte w aspekcie przesłanek prawa do tego świadczenia. Nieprzyznanie renty z tytułu niezdolności do pracy nie wyklucza innych możliwości pomocy ze strony państwa w ramach ubezpieczeń społecznych lub pomocy społecznej (zasiłki, świadczenie specjalne itp.). W związku z tym art. 57 ust. 1 w zw. z art. 65 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych nie narusza art. 67 ust. 1 Konstytucji RP. Nabycie prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy jest uzależnione od spełnienia cytowanych już warunków określonych w art. 57 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, przy założeniu, że ubezpieczony powinien spełnić te warunki łącznie (K. Kwapisz (w:) Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Komentarz, Warszawa 2013, art. 57). Mowa tu o następujących okresach składkowych i nieskładkowych: 1) ubezpieczenia; 2) opłacania składek na

ubezpieczenie społeczne i innych wymienionych w tym przepisie. Warunku powstania niezdolności do pracy w wymienionych powyżej okresach nie stosuje się do ubezpieczonego, który udowodnił okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiety lub 25 lat dla mężczyzny oraz jest całkowicie niezdolny do pracy.

Przenosząc powyższe rozważania na grunt niniejszej sprawy, należy stwierdzić, że w przedmiotowej sprawie mamy do czynienia z odmową przyznania wnioskodawcy prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy. Rzeczą sądu jest rozstrzygnięcie o prawidłowości decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Kielcach z dnia 27 października 2021 r. odmawiającej B. P. prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy. Organ rentowy nie kwestionował zarówno okoliczności, że stan zdrowia ubezpieczonego pozwala na uznanie go za całkowicie niezdolnego do pracy, jak również opinii biegłej złożonej do akt sprawy, w której stwierdziła, że „aktualny stan zdrowia ubezpieczonego B. P. powoduje u niego trwałą całkowitą niezdolność do pracy od daty urodzin, tj. od 1 listopada 1989 r.”. Jeżeli Sąd pierwszej instancji ustalił, że stwierdzona niezdolność do pracy ma swoje źródło w schorzeniach istniejących u ubezpieczonego od dzieciństwa, jednakże w okresie zatrudnienia ubezpieczonego „doszło u niego do istotnego pogorszenia stanu zdrowia prowadzącego całkowitą niezdolność do pracy”, co dało podstawy do przyznania skarżącemu renty z tytułu niezdolności do pracy, a Sąd Apelacyjny zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że oddalił odwołanie ubezpieczonego, to Sąd drugiej instancji swoje rozstrzygnięcie opiera nie tylko na przyjęciu, że skoro B. P. był osobą całkowicie niezdolną do pracy od dzieciństwa, to „nie mógł doznać pogorszenia istniejącego już stanu zdrowia i to nawet w trakcie ewentualnego zatrudnienia”, w wypadku, gdy biegła stwierdziła, że niezdolność do pracy B. P. ma swoje źródło w schorzeniach istniejących u ubezpieczonego „od zawsze” oraz na tym, że odwołujący nie udowodnił stażu pracy wymaganego ustawą, tj. w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy, lub nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów, ale również ustaleniu Jego aktualnego stanu zdrowia, skoro w międzyczasie przez kilka lat ubezpieczony pracował.

W świetle art. 12 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych niezdolną do pracy jest osoba, która całkowicie lub częściowo utraciła zdolność do pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu i nie rokuje odzyskania tej zdolności po przekwalifikowaniu. Niezdolność do pracy jest przy tym całkowita, gdy oznacza utratę możliwości wykonywania jakiejkolwiek pracy albo częściowa, gdy sprowadza się do utraty w znacznym stopniu możliwości wykonywania pracy zgodnej z poziomem posiadanych kwalifikacji. W myśl art. 13 ust. 1 ustawy emerytalnej, przy ocenie stopnia i przewidywanego okresu niezdolności do pracy oraz rokowania co do odzyskania zdolności do pracy uwzględnia się: 1) stopień naruszenia sprawności organizmu, a także możliwości przywrócenia niezbędnej sprawności w drodze leczenia i rehabilitacji i 2) możliwość wykonywania dotychczasowej pracy lub podjęcia innej pracy, jak również celowość przekwalifikowania zawodowego, biorąc pod uwagę rodzaj i charakter dotychczas wykonywanej pracy, poziom wykształcenia, wiek i predyspozycje psychofizyczne.

Elementem decydującym o przyznaniu statusu osoby niezdolnej do pracy jest nie tylko biologiczny element naruszenia sprawności organizmu (opisujący implikowaną stanem zdrowia ogólną sprawność psychofizyczną organizmu ubezpieczonego, ocenianą z medycznego punktu widzenia) oraz ekonomiczne kryterium w postaci niezdolności do zatrudnienia (dotyczące przydatności ubezpieczonego na runku pracy z uwagi na jego stan psychofizyczny), ale zarazem powiązanie prawa do renty z rzeczywistą znaczną utratą zdolności do pracy zarobkowej jako takiej, przy uwzględnieniu możliwości i sprawności organizmu niezbędnych do dalszego zaangażowania - potencjalnej przydatności zawodowej. Niezdolną do pracy jest zatem osoba spełniająca obydwa powyższe kryteria, a więc dotknięta naruszeniem sprawności organizmu powodującym brak możliwości wykonywania pracy i wobec której zachodzi niemożność przekwalifikowania. Samo istnienie schorzeń powodujących konieczność pozostawania w stałym leczeniu nie stanowi samodzielnej przyczyny uznania częściowej niezdolności do pracy nawet wtedy, gdy może powodować okresowo czasową niezdolność do pracy (wyroki Sądu Najwyższego z: 21 grudnia 2004 r., I UK 28/04, LEX nr 979161; 12 lipca 2005 r., II UK 288/04, OSNP 2006 nr 5-6, poz. 99; postanowienie Sądu Najwyższego z 13 marca 2012 r., II UK 316/11, LEX nr 1215151). W orzecznictwie przyjmuje się

również (wyroki Sądu Najwyższego z: 20 sierpnia 2003 r., II UK 11/03, LEX nr 585793; 5 lipca 2005 r., I UK 222/04, LEX nr 989232), że decydująca dla stwierdzenia niezdolności do pracy jest utrata możliwości wykonywania pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu przy braku rokowania odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu.

Na uwagę zasługuje również drugi aspekt sprawy, a mianowicie cel wprowadzenia renty socjalnej oraz przesłanki przyznania tego świadczenia. Renta socjalna ma charakter świadczenia zabezpieczającego, a jej celem jest kompensowanie braku możliwości nabycia uprawnień do świadczeń z systemu ubezpieczenia społecznego ze względu na to, że całkowita niezdolność do pracy powstała przed wejściem na rynek pracy. Renta socjalna nie jest świadczeniem wypłacanym z tytułu ubezpieczenia społecznego (wyroki Sądu Najwyższego z: 28 listopada 2017 r., III UK 267/16, LEX nr 2434681; 2 marca 2022 r., III USKP 106/21, LEX nr 34084330; 17 stycznia 2024 r., III USKP 45/22, LEX nr 3716663) i nie wchodzi w zakres zastosowania ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych wyznaczony przez jej art. 1 i n. Zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej, świadczenie to przysługuje osobie pełnoletniej całkowicie niezdolnej do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało: przed ukończeniem 18 roku życia, w trakcie nauki lub nauki w szkole wyższej przed ukończeniem 25 roku życia, lub w trakcie studiów doktoranckich, lub aspirantury naukowej. W ust. 2 wskazano, że osobie, która spełniła warunki określone w ust. 1, przysługuje renta socjalna stała - jeżeli całkowita niezdolność do pracy jest trwała, bądź renta socjalna okresowa - jeżeli całkowita niezdolność do pracy jest okresowa. Ustalenia całkowitej niezdolności do pracy dokonuje się na zasadach i w trybie określonym w ustawie o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, stosując odpowiednio m.in. art. 12-14 tej ustawy (art. 5 i 15).

Art. 12 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, definiując niezdolność do pracy, stanowi, że niezdolną do pracy jest osoba, która całkowicie lub częściowo utraciła zdolność do pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu i nie rokuje odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu. Przepisy ust. 2 i 3 wskazują, że całkowicie niezdolną do pracy jest osoba, która utraciła zdolność do wykonywania jakiejkolwiek pracy.

Dokonując analizy pojęcia „całkowita niezdolność do pracy”, należy brać pod uwagę zarówno powyższe kryterium biologiczne (stan organizmu dotkniętego schorzeniami naruszającymi jego sprawność w stopniu powodującym całkowitą niezdolność do jakiegokolwiek pracy), jak i ekonomiczne (całkowita utrata zdolności do zarabkowania wykonywaniem jakiegokolwiek pracy). W myśl art. 12 ust. 2 ustawy o emerytalnej całkowita niezdolność do pracy polega zatem na utracie zdolności do wykonywania jakiegokolwiek pracy (wyrok Sądu Najwyższego z 16 stycznia 2020 r., III UK 461/18, LEX nr 3220803). Od wskazanej wyżej zasady przewidziany został wyjątek. Zgodnie bowiem z art. 13 ust. 4 tej ustawy, zachowanie zdolności do pracy w warunkach określonych w przepisach o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 1172) nie stanowi przeszkody do orzeczenia całkowitej niezdolności do pracy. Oznacza to, że możliwość uznania całkowitej niezdolności do pracy jest wykluczona przy zachowaniu choćby ograniczonej zdolności do pracy, ale w tzw. normalnych (otwartych) warunkach pracy. Konieczność odniesienia się do normalnych (typowych) warunków pracy można uznać za pogląd utrwalony w piśmiennictwie (T. Bińczycka-Majewska, Wokół projektu zmian prawa rentowego, PiZS 1995, nr 5, s. 3; W. Koczur, Orzekanie o niezdolności do pracy dla celów rentowych (w:) B.M. Ćwiertniak (red.), Prawo pracy, ubezpieczenia społeczne, polityka społeczna. Wybrane zagadnienia, Opole 1998, s. 385; H. Pławucka, Niezdolność do pracy w przepisach prawa emerytalno-rentowego, PiZS 1998, nr 1, s. 4). Przesłanka niezdolności do jakiegokolwiek pracy odnosi się do każdego zatrudnienia w innych warunkach niż specjalnie stworzone na stanowiskach pracy odpowiednio przystosowanych do stopnia i charakteru naruszenia sprawności organizmu (wyroki Sądu Najwyższego z: 7 października 2003 r., II UK 79/03, OSNP 2004 nr 13, poz. 234; 13 października 2009 r., II UK 106/09, LEX nr 558589; 4 lipca 2013 r., II UK 403/12, LEX nr 1350309). Renta socjalna jest zatem świadczeniem mającym szczególny charakter. Analiza pozytywnych przesłanek nabycia prawa do tego świadczenia (art. 2 i art. 4 ustawy o rencie socjalnej), wśród których nie występuje wymóg posiadania stażu ubezpieczeniowego, wskazuje wprost, iż jest ono przyznawane osobom, które ze względu na stan zdrowia powodujący całkowitą

niezdolność do pracy powstała wskutek naruszenia sprawności organizmu powstałego przed wejściem na rynek pracy, nie miały możliwości „wypracowania” stażu ubezpieczeniowego, który dawałby im podstawę do skutecznego ubiegania się przynajmniej o rentę z tytułu niezdolności do pracy. Brak możliwości zdobycia adekwatnych kwalifikacji zawodowych, wynikających również z ukończenia kursów zawodowych z powodu wystąpienia całkowitej niezdolności do pracy, może uniemożliwiać późniejszą aktywność zawodową, będącą przesłanką nabycia prawa do wynikającej z art. 57 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych - renty z tytułu niezdolności do pracy lub emerytury. Decydujące znaczenie przyznać jednak należy umiejscowieniu renty socjalnej poza systemem ubezpieczeń społecznych (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 8 czerwca 2010 r., SK 37/09, OTK-A 2010 nr 5, poz. 48; wyrok Sądu Najwyższego z 27 czerwca 2019 r., I UK 84/18, OSNP 202 nr 6, poz. 60). Ponieważ prawo do renty socjalnej nie jest uzależnione od wpłacenia przez ubezpieczonego jakiegokolwiek składki do funduszu ubezpieczeń społecznych, a świadczenie to, mimo że wypłacane przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, finansowane jest w całości z budżetu Państwa, ustawodawca miał kompetencję do takiego ukształtowania warunków nabycia prawa do renty socjalnej, które stanowiłoby równowagę między potrzebą zapewnienia niezbędnych środków utrzymania dla określonej kategorii „potrzebujących” a stabilnością finansów Państwa. W tym kontekście wspomnieć należy, że w cytowanym wcześniej wyroku Trybunał Konstytucyjny uznał ustanowienie limitów wiekowych w art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej za nienaruszające Konstytucji RP.

Można jedynie w tym miejscu nadmienić, że o wystąpieniu niezdolności do pracy nie przesądza wyłącznie ocena medyczna stwierdzająca występowanie określonych jednostek chorobowych i ich wpływ na funkcjonowanie organizmu człowieka, lecz w istocie decydujące znaczenie ma ocena prawna dokonana w oparciu o okoliczności o charakterze medycznym, jak i innej natury, w tym zwłaszcza poziom kwalifikacji ubezpieczonego, możliwość zarobkowania w zakresie tych kwalifikacji, a także wykonywania dotychczasowej pracy lub podjęcia innej pracy oraz celowość przekwalifikowania zawodowego, biorąc pod uwagę rodzaj i charakter dotychczas wykonywanej pracy, poziom wykształcenia, wiek i predyspozycje psychofizyczne danej osoby (wyrok Sądu Najwyższego z 13 października 2009 r.,

II UK 106/09, LEX nr 558589). Do sądu rozpoznającego sprawę o prawo do renty należy dokonanie analizy elementów pojęciowych niezdolności do pracy (wyrok Sądu Najwyższego z 12 sierpnia 2015 r., I UK 387/14, LEX nr 1814905), przy czym w judykaturze podkreślono, że chodzi w szczególności o ocenę, na czym może polegać utrata w znacznym stopniu zdolności do pracy zgodnej z poziomem posiadanych kwalifikacji w rozumieniu art. 12 ust. 3 ustawy emerytalnej. Już z samej definicji częściowej niezdolności do pracy wynika, że ubezpieczony może utracić zdolność do pracy w określonym stopniu, a mimo to nie nabyć prawa do renty. Istotna jest dopiero utrata zdolności do pracy w znacznym stopniu. Wprawdzie ustawodawca nie wyjaśnia, jak należy rozumieć znaczny stopień utraty zdolności do pracy, niemniej jednak semantycznie pojęcie „w znacznym stopniu” oznacza „w stopniu większym niż połowa zwykłej zdolności do pracy” (wyroki Sądu Najwyższego z 13 października 2008 r., I UK 106/08, LEX nr 1746626; 30 listopada 2023 r., II USKP 106/22, LEX nr 3636479). Przy takim założeniu można przyjąć, że z art. 12 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wynika granica ochrony ubezpieczeniowej, gdyż prawa do renty nie ma ubezpieczony, który utracił zdolność do pracy w stopniu mniejszym niż znaczny (mniejszym niż połowa zwykłej zdolności do pracy). Można zatem stwierdzić, że utrata w nieznacznym stopniu (na pewno w mniejszym niż znaczny stopień) zdolności do pracy nie uprawnia do ustalenia niezdolności do pracy (choćby częściowej) jako przesłanki prawa do renty. I odwrotnie, utrata zdolności do pracy w znacznym stopniu (większym niż połowa zwykłej zdolności do pracy) uprawnia do ustalenia częściowej niezdolności do pracy jako kryterium nabycia uprawnień rentowych na podstawie art. 12 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach.

W świetle unormowania art. 12 ust. 3 ustawy emerytalnej niezdolność do pracy nie może być utożsamiana z niezdolnością do wykonywania ostatniego z dotychczasowych zatrudnień, jeżeli pracownik może podjąć prace zgodne z poziomem posiadanych kwalifikacji. Niezdolność do wykonywania dotychczasowej pracy jest warunkiem koniecznym ustalenia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, ale nie jest warunkiem wystarczającym, jeżeli wiek, poziom wykształcenia i predyspozycje psychofizyczne usprawiedliwiają rokowania, że mimo upośledzenia organizmu możliwe jest podjęcie innej pracy w tym samym zawodzie albo po

przekwalifikowaniu zawodowym (wyrok Sądu Najwyższego z 27 stycznia 2012 r., II UK 108/11, LEX nr 1130390). W konsekwencji poziom posiadanych kwalifikacji staje się punktem odniesienia w ocenie predyspozycji zdrowotnych ubezpieczonego do pracy. Poziom kwalifikacji jest podstawą do określenia rodzajów prac, które są w zasięgu możliwości ubezpieczonego, mimo zaistnienia upośledzenia sprawności organizmu, a co za tym idzie - do ustalenia, czy ograniczenie zdolności do pracy można zakwalifikować jako znaczne. Pojęcie „poziomu posiadanych kwalifikacji” nie zostało zdefiniowane w przepisach ustawy emerytalnej. W doktrynie i judykaturze termin ten jest ujmowany szeroko. Nie utożsamia się go tylko z poziomem wykształcenia (stopniem ukończonej szkoły) oraz jego kierunkiem. Zakresem tego pojęcia obejmuje się zarówno kwalifikacje formalne (udokumentowany dyplomami, świadectwami i zaświadczeniami zakres i rodzaj przygotowania zawodowego), jak i te wynikające z doświadczenia i praktyki zawodowej. W ocenie niezdolności do pracy dla celów rentowych chodzi o płaszczyznę rzeczywistych kwalifikacji przydatnych do wykonywania pracy, a więc wiedzę i umiejętności faktycznie posiadane przez ubezpieczonego, które może on wykorzystać w pracy mimo zaistniałych ograniczeń sprawności organizmu (U. Jackowiak, Zmiana kryteriów i trybu orzekania niezdolności do pracy dla celów rentowych, Gdańskie Studia Prawnicze 2000, t. VI, s. 153-154; H. Pławucka, Niezdolność do pracy w przepisach prawa emerytalno-rentowego, PiZS 1998, nr 1, s. 2 i n.; D.E. Lach, Kwalifikacje zawodowe a renta z tytułu niezdolności do pracy, PiZS 2012, nr 1, s. 27 i n.; wyroki Sądu Najwyższego z: 28 września 2011 r., I UK 36/11, LEX nr 1102992; 29 grudnia 2011 r., I UK 175/11, LEX nr 1129321; 6 czerwca 2023 r., II USKP 19/22, LEX nr 3566103). Sąd Najwyższy wyjaśnił, że ustalenie zachowanej zdolności do pracy uwzględniać musi możliwość wykonywania porównywalnych pod względem poziomu posiadanych kwalifikacji określonych rodzajów prac ze względu na ich cechy wspólne, umożliwiające wykorzystanie dotychczasowych kwalifikacji i umiejętności oraz prac, które ubezpieczony może wykonywać po przekwalifikowaniu zawodowym, o ile jest ono możliwe, biorąc pod uwagę rodzaj i charakter dotychczas wykonywanej pracy, poziom wykształcenia, wiek i predyspozycje psychofizyczne danej osoby. W rzeczywistości przy ocenie częściowej niezdolności chodzi przede wszystkim o ustalenie możliwości dalszego wykonywania dotychczasowej pracy (biorąc pod

uwagę jej rodzaj i charakter), a następnie dopiero możliwości wykonywania innej pracy przy uwzględnieniu posiadanych kwalifikacji zawodowych (wyroki Sądu Najwyższego z: 3 lipca 2012 r., II UK 321/11, LEX nr 1265565; 12 lipca 2012 r., II UK 329/11, LEX nr 1265567). Ubezpieczonego można uznać za częściowo niezdolnego do pracy, gdy zachował zdolność do wykonywania jakiejkolwiek pracy (np. wymagającej niższych albo niewymagającej żadnych kwalifikacji), lecz jednocześnie utracił w znacznym stopniu zdolność do wykonywania pracy, do której posiada kwalifikacje (zwłaszcza, gdy są to kwalifikacje zarówno formalne, jak i faktyczne, to jest potwierdzone stosownymi świadectwami i zaświadczeniami, a ponadto rzeczywiście wykorzystywane przez ubezpieczonego w praktyce, co pozwala na nabycie odpowiednich umiejętności; wyrok Sądu Najwyższego z 15 września 2006 r., I UK 103/06, OSNP 2007 nr 17-18, poz. 261). Sąd Najwyższy doprecyzował, że utratę prawa do renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy powoduje wykonywanie pracy określanej w orzecznictwie jako „praca odpowiednia do poziomu kwalifikacji ubezpieczonego, niemająca charakteru dyskryminującego ani nienaruszająca (nieponiżająca) jego godności pracowniczej (wyroki Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2013 r., I UK 461/12, LEX nr 1555218; 22 stycznia 2020 r., III UK 463/18, LEX nr 3073453).

Osoby, które w znacznym stopniu utraciły prawo do pracy zgodnej z poziomem posiadanych kwalifikacji, mogą utracić prawo do renty, jeżeli uzyskały nowe kwalifikacje predestynujące je do nowej pracy, odpowiedniej ze względu na stopień naruszenia sprawności organizmu oraz wiek i predyspozycje psychofizyczne (wyroki Sądu Najwyższego z: 24 sierpnia 2010 r., I UK 64/10 z glosą L. Kamińskiego, Gdańskie Studia Prawnicze - Przegląd Orzecznictwa 2001, nr 3, s. 165; 13 października 2009 r., II UK 106/09, LEX nr 558589; postanowienie Sądu Najwyższego z 28 sierpnia 2024 r., III USK 194/23, LEX nr 3767397). W związku z tym pozostaje kwestia, co należy rozumieć przez przekwalifikowanie. W orzecznictwie przyjmuje się, że przekwalifikowaniem jest nabycie nowych kwalifikacji zarówno formalnych, jak i rzeczywistych (odpowiednich do stanu zdrowia), pozwalających na powrót do aktywności na rynku pracy (wyroki Sądu Najwyższego z: 8 sierpnia 2009 r., I UK 79/09, LEX nr 530758; 20 grudnia 2011 r., I UK 175/11, LEX nr 1129321; postanowienie Sądu Najwyższego z 14 lutego 2024 r., III USKP

44/23, LEX nr 3670509). Procesu przekwalifikowania nie można jednak odnosić do uzyskania zdolności do pracy na jakimkolwiek stanowisku; zawsze musi być rozumiany jako proces prowadzący do nabycia kwalifikacji nowych, dotychczas nieposiadanych i to co najmniej równych dotychczasowym. Tak, jak nie świadczy o przekwalifikowaniu zachowanie zdolności do pracy zgodnej z dotychczasowymi kwalifikacjami lub zachowanie zdolności do wykonywania pracy niewymagającej żadnych kwalifikacji, tak też nie można przekwalifikować się przez podjęcie zatrudnienia niewymagającego żadnych kwalifikacji lub wymagających kwalifikacji znacznie niższych od posiadanych. Nie jest przekwalifikowaniem, o którym mowa w art. 12 ust. 1 *in fine* i art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, przystosowanie się osoby niezdolnej do wykonywania pracy zgodnej z posiadanymi kwalifikacjami do wykonywania zatrudnienia niżej kwalifikowanego, a samo wykonywanie takiej pracy nie stanowi negatywnej przesłanki orzeczenia o częściowej niezdolności do pracy.

Sąd Najwyższy wielokrotnie w swoim orzecznictwie wskazywał, że pogorszenie istniejącej przed podjęciem zatrudnienia niezdolności do pracy w ramach danego jej stopnia uzasadnia prawo do renty, gdy po pierwsze, powstało w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz po drugie, gdy spowodowało autonomiczną utratę zdolności do wykonywania pracy w dotychczasowym zakresie (wyroki Sądu Najwyższego z: 17 stycznia 2002 r., II UKN 709/00, OSNP 2003 nr 20, poz. 497; 6 sierpnia 2014 r., II UK 513/13, OSNP 2016 nr 1, poz. 10; 1 marca 2016 r., I UK 60/15, LEX nr 2021927). Jest to bowiem powstanie niezdolności do pracy powodujące autonomiczną utratę zdolności do wykonywania pracy w dotychczasowym zakresie bądź uniemożliwiające całkowite wykonywanie jakiejkolwiek pracy. O istotnym pogorszeniu stanu zdrowia uzasadniającym prawo do świadczenia rentowego można zatem mówić także wówczas, gdy następstwa postępującego schorzenia istniejącego przed podjęciem zatrudnienia i powodującego niezdolność do pracy, powstałe w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, samodzielnie spowodowały utratę zdolności do wykonywania pracy odpowiadającej dotychczasowym możliwościom zdrowotnym ubezpieczonego (wyrok Sądu

Najwyższego z 24 czerwca 2015 r., I UK 357/14, LEX nr 1771400). Ocena Sądu drugiej instancji odnosi się do konkretnego stanu faktycznego, w którym znane są daty powstania u ubezpieczonego całkowitej niezdolności do pracy. Główny problem prawny występujący w tej sprawie dotyczy subsumcji ustalonego w niej stanu faktycznego do przedmiotowej regulacji.

Z ustalonego w sprawie stanu faktycznego jednoznacznie wynika, że ubezpieczony jeszcze przed osiągnięciem pełnoletniości został wprawdzie uznany za całkowicie niezdolnego do pracy, jednakże w późniejszym okresie prowadził pozarolniczą działalność gospodarczą pod firmą „B.” B. P., której przeważającą działalnością była działalność usługowa związana z zagospodarowaniem terenów zieleni (81.30.Z) oraz działalność pomocnicza związana z utrzymaniem porządku w budynkach (81.10.Z). Przed przystąpieniem do tej działalności standardowo skarżący przeszedł wstępne badania lekarskie i otrzymał orzeczenie lekarskie nr 136 z 19 marca 2019 r. z datą następnego badania okresowego wyznaczoną na dzień 30 marca 2021 r. Skarżący podniósł, że posiadał zdolność do pracy oraz staż ubezpieczeniowy, który wynosił 5 lat, 5 miesięcy i 29 dni. Sąd drugiej instancji powinien przeanalizować te okoliczności, jak i również tę, czy w relewantnym dla sprawy czasie nastąpiło u ubezpieczonego dalsze istotne pogorszenie stanu zdrowia, które „samo z siebie” dawało podstawę do stwierdzenia u niego całkowitej niezdolności do pracy. Rozstrzygnięcie powyższego zagadnienia wymaga uwzględnienia aktualnego - także w obecnym stanie prawnym - stanowiska wyrażonego przez Sąd Najwyższy w cytowanej już uchwale z 12 czerwca 1984 r. Stwierdzono w niej między innymi, że spełnia warunki z art. 32 pkt 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin pracownik, który podjął zatrudnienie jako inwalida trzeciej grupy, jeżeli w okresach wymienionych w tym przepisie nastąpiło u niego istotne pogorszenie stanu zdrowia w ramach tej samej grupy inwalidów, uniemożliwiające kontynuowanie dotychczasowego zatrudnienia (wyroki Sądu Najwyższego z: 23 sierpnia 2000 r., II UKN 675/99, OSNAPIUS 2002 nr 5, poz. 119; 17 stycznia 2002 r., II UKN 709/00, OSNP 2003 nr 20, poz. 497).

W świetle wiążących Sąd Najwyższy ustaleń Sądu Apelacyjnego, ubezpieczony jest osobą całkowicie niezdolną do pracy. Sąd drugiej instancji

podzielił i przyjął za własne poczynione przez Sąd pierwszej instancji ustalenia faktyczne i ocenę prawną zawartą w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku w zakresie, w jakim Sąd ten, opierając się na opinii biegłego, ustalił, że odwołujący się B. P. jest osobą całkowicie niezdolną do pracy od dzieciństwa. W powyższym zakresie ustalenia Sądu Okręgowego na podstawie art. 387 § 2¹ pkt 1 i 2 k.p.c. Sąd Apelacyjny uczynił podstawą własnego rozstrzygnięcia (w tym zakresie uchybienie jest uzasadnione, jeżeli mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy) i wobec tego za zbędne uznał ponowne ich w tym miejscu przedstawianie, ale nie odniósł się do tego, czy w okresie ubezpieczenia (faktycznego legalnego wykonywania pracy przez ubezpieczonego), doszło do pogorszenia stanu zdrowia odwołującego się i czy tym samym należało przyjąć, że został spełniony lub nie pierwszy ze wskazywanych w wyżej cytowanym orzecznictwie warunków ustalenia pogorszenia niezdolności do pracy, wypełniający przesłankę z art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, tj. zmiana stanu zdrowia skarżącego miała miejsce w okresie ubezpieczenia. Konfrontując stanowisko Sądu Apelacyjnego z drugim kryterium kwalifikującym, czyli koniecznością „autonomicznej utraty zdolności do wykonywania pracy”, należy zaznaczyć, że Sąd odwoławczy powinien odnieść się do faktu, czy ewentualne pogorszenie stanu zdrowia nie spowodowało utraty zdolności do pracy, które ubezpieczony wykonywał już jako osoba niezdolna do pracy oraz do tych kwalifikacji, które przed rozpoczęciem aktywności zawodowej posiadał. Odniesienie zaś sytuacji zdrowotnej ubezpieczonego do aktualnie prowadzonej działalności i posiadanych kwalifikacji nie może pozostawać w sprzeczności z ustaleniami faktycznymi wynikającym z opinii biegłych. W rzeczywistości przy ocenie niezdolności do pracy, osoby dotkniętej niezdolnością do pracy w tzw. normalnych (otwartych) warunkach pracy już w chwili przystąpienia do ubezpieczeń społecznych, chodzi przede wszystkim o wyjaśnienie kwestii możliwości dalszego wykonywania dotychczasowej pracy (przy uwzględnieniu jej rodzaju i charakteru), a ta w odniesieniu do skarżącego powinna być analizowana autonomicznie, z uwzględnieniem wiedzy specjalistycznej tak z zakresu neurologii, jak i medycyny pracy.

Renta z tytułu niezdolności do pracy, w świetle uregulowań zawartych w art. 57 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych nie

jest świadczeniem socjalnym, przysługującym osobom o całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy, ale jest świadczeniem związanym z posiadaniem wymaganego okresu zatrudnienia i powstania niezdolności do pracy w czasie zatrudnienia, jednak nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania zatrudnienia lub ubezpieczenia. Przyznanie świadczenia w razie zajścia sytuacji chronionej może być uzależnione od spełnienia przez osobę znajdującą się w danej sytuacji określonych przez prawo warunków. O ile więc uznanie jakiejś sytuacji życiowej za ryzyko „otwiera” dostęp do ochrony (świadczenia), o tyle ustalenie warunków utrudnia (ogranicza) ten dostęp (I. Jędrasik-Jankowska, 1.2. Warunki nabycia prawa do renty (w:) Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego, Warszawa 2009).

Biorąc jednak pod uwagę, że wszelkiego rodzaju warunki są zawsze ograniczeniem dostępu do jakiegoś dobra (świadczenia) - im bowiem więcej warunków do spełnienia ustawodawca stawia ubezpieczonemu, tym mniej dostępne jest dane świadczenie - należy stwierdzić, że warunek istnienia niezdolności do pracy ma nieco inny charakter niż pozostałe dwa warunki wymienione w przepisie. Jest ona warunkiem o tyle, że powstanie niezdolności do pracy „otwiera” dostęp do świadczenia. W sensie prawnym niezdolność do pracy nie jest jednak warunkiem nabycia świadczenia, ale sytuacją chronioną danym świadczeniem (ryzykiem ubezpieczeniowym). Należy więc przyjąć, że ustawodawca posługuje się w art. 57 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych określeniem „warunek” w szerokim (potocznym) rozumieniu tego słowa, oznaczającym wszelkie uwarunkowania prawne nabycia prawa do danego świadczenia (warunki *sensu largo*). Warunki *sensu stricto* to wymóg, aby niezdolność do pracy powstała w czasie trwania ubezpieczenia albo nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tego ubezpieczenia oraz aby ubezpieczony posiadał wymagany staż ubezpieczeniowy.

Należy przypomnieć, że apelację od wyroku Sądu pierwszej instancji wniósł organ rentowy, który zaskarżył wyrok w całości, zarzucając naruszenie prawa materialnego tj. art. 57 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz art. 7 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej poprzez przyznanie wnioskodawcy prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy na stałe. Sąd drugiej instancji w uzasadnieniu wskazał, że organ rentowy od początku podnosił, że odwołujący nie udowodnił stażu pracy wymaganego ustawą i w tym zakresie Sąd

Apelacyjny podzielał powyższy zarzut, a ponadto zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej, renta ta nie przysługuje osobie uprawnionej do emerytury, uposażenia w stanie spoczynku, renty z tytułu niezdolności do pracy, renty inwalidzkiej lub pobierającej świadczenie o charakterze rentowym z instytucji zagranicznych, renty strukturalnej, a także osobie uprawnionej do zasiłku przedemerytalnego, świadczenia przedemerytalnego lub nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego. W skardze kasacyjnej natomiast ubezpieczony podniósł naruszenie prawa materialnego przez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, tj. zaskarżanych powyżej art. 7 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej oraz art. 57 i n. ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Jak już wskazano, zgodnie z art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych warunek czasu zajścia zdarzenia będzie spełniony, jeżeli niezdolność zajdzie w enumeratywnie wymienionych w tym przepisie okresach, zawartych w katalogu art. 6 ust. 1, art. 6 ust. 2 oraz art. 7. Warunek czasu zajścia zdarzenia będzie spełniony, jeżeli data powstania niezdolności do pracy przypadać będzie w czasie wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych okresów albo przed upływem 18 miesięcy od ich ustania (jest to tzw. okres ochronny I. Jędrasik-Jankowska, 1.2.1. Czas zajścia niezdolności do pracy (w:) Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego, Warszawa 2009). Należy przypomnieć jednak, że postępowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych ma charakter kontrolny, służy badaniu prawidłowości decyzji organu rentowego i nie może polegać na zastępowaniu tego organu w wydawaniu decyzji ustalających spełnienie przesłanek prawa do świadczeń z ubezpieczeń społecznych. Postępowanie dowodowe przed sądem jest postępowaniem sprawdzającym, kontrolnym, weryfikującym ustalenia dokonane przez organ rentowy. W postępowaniu odwoławczym od decyzji odmawiającej prawa do świadczenia sąd ubezpieczeń społecznych ocenia legalność decyzji według stanu rzeczy istniejącego w chwili jej wydania. Stąd też postępowanie dowodowe przed sądem w sprawie o świadczenie uzależnione od niezdolności ubezpieczonego do pracy powinno zmierzać do ustalenia, czy w dacie orzekania przez organ rentowy po stronie ubezpieczonego

występowały w tym zakresie wszystkie przesłanki warunkujące przyznanie świadczenia.

Sąd, rozpoznając odwołanie od decyzji organu rentowego, obowiązany jest jednak sprawdzić, jak już wcześniej sygnalizowano, czy spełnione są wszystkie warunki do przyznania świadczenia, w tym warunek powstania niezdolności do pracy we właściwym czasie określony w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, nawet wówczas, gdy bezpośrednią przyczyną odmowy przyznania świadczenia rentowego wskazaną w decyzji organu rentowego był jedynie brak niezdolności do pracy (wyroki Sądu Najwyższego z: 20 lutego 2019 r., III UK 52/18, LEX nr 2622328; 6 października 2020 r., I UK 92/19, LEX nr 3276480). Należy jednak w tym miejscu podkreślić, że pogorszenie się istniejącej przed podjęciem zatrudnienia niezdolności do pracy w ramach danego jej stopnia należy rozpatrywać w kontekście art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, który ustanawia jeden z warunków nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, wymagając, aby powstała ona w okresach w przepisie tym wskazanych (wyroki Sądu Najwyższego z: 24 czerwca 2015 r., I UK 357/14, LEX nr 1771400; 14 kwietnia 2021 r., II USKP 31/21, LEX nr 3219992). Na marginesie jedynie można zaznaczyć, że w sytuacji występowania orzeczenia o stopniu niepełnosprawności, nie przesądza ono o niezdolności do pracy zarobkowej (pojęcie niezdolności do pracy występuje w przepisach prawa ubezpieczenia społecznego, natomiast pojęcie niepełnosprawności znajduje swoje umiejscowienie w przepisach dotyczących innych świadczeń socjalnych - różnice występują zarówno m.in. w płaszczyźnie definitywnej, jak i w zakresie orzekania o każdym z tych stanów), ponieważ istnienie niepełnosprawności nie oznacza braku możliwości wykonywania jakiegokolwiek pracy do końca życia.

Podsumowując, Sąd Najwyższy wielokrotnie w swoim orzecznictwie wskazywał (także w ostatnim czasie - wyrok Sądu Najwyższego z 30 listopada 2023 r., II USKP 106/22, LEX nr 3636479), że pogorszenie istniejącej przed podjęciem zatrudnienia niezdolności do pracy w ramach danego jej stopnia uzasadnia prawo do renty, gdy po pierwsze, powstało w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz po drugie, gdy spowodowało autonomiczną utratę zdolności do

wykonywania pracy w dotychczasowym zakresie bądź uniemożliwiające całkowite wykonywanie jakiegokolwiek pracy. O istotnym pogorszeniu stanu zdrowia uzasadniającym prawo do świadczenia rentowego można zatem mówić także wówczas, gdy następstwa postępującego schorzenia istniejącego przed podjęciem zatrudnienia i powodującego niezdolność do pracy, powstałe w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, samodzielnie spowodowały utratę zdolności do wykonywania pracy odpowiadającej dotychczasowym możliwościom zdrowotnym ubezpieczonego. Jeżeli wykładnia art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, zwłaszcza w aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego, jest jednolita i ma ugruntowany charakter (postanowienie Sądu Najwyższego z 25 stycznia 2018 r., II UK 90/17, LEX nr 3373165), a wynika z niej, że pogorszenie istniejącej przed podjęciem zatrudnienia niezdolności do pracy w ramach danego jej stopnia uzasadnia prawo do renty przy spełnieniu powyższych warunków, to o istotnym pogorszeniu stanu zdrowia uzasadniającym prawo do świadczenia rentowego można mówić także wówczas, gdy następstwa postępującego schorzenia istniejącego przed podjęciem zatrudnienia i powodującego całkowitą niezdolność do pracy, powstałe w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, samodzielnie spowodowały utratę zdolności do wykonywania pracy odpowiadającej dotychczasowym możliwościom zdrowotnym ubezpieczonego. Sąd Najwyższy zauważa również (postanowienie Sądu Najwyższego z 17 września 2024 r., III UZ 5/24, LEX nr 3768828), że pogorszenie się stanu zdrowia w ramach tego samego rodzaju niezdolności do pracy, choćby nie stanowiło ewolucji tej niezdolności w kierunku wyższego stopnia niezdolności do pracy, może oznaczać zajście kolejnego - nowego ryzyka ubezpieczeniowego. Faktycznie kluczowe w niniejszej sprawie jest odniesienie się do faktu pozostawania przez B. P. w zatrudnieniu, dokonanie przez Sąd ponownej weryfikacji zarówno stażu ubezpieczeniowego na datę wydania zaskarżonej decyzji, jak i w zakresie tego, czy nastąpiło pogorszenie stanu zdrowia, a zatem rozpoznanie istoty sprawy, czy w świetle przesłanek ustawowych przysługuje ubezpieczonemu świadczenie, czy też nie.

Biorąc pod uwagę powyższe, w tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy na zasadzie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak na wstępie.

[SOP]

[r.g.]